

Neutronok és neutrínók

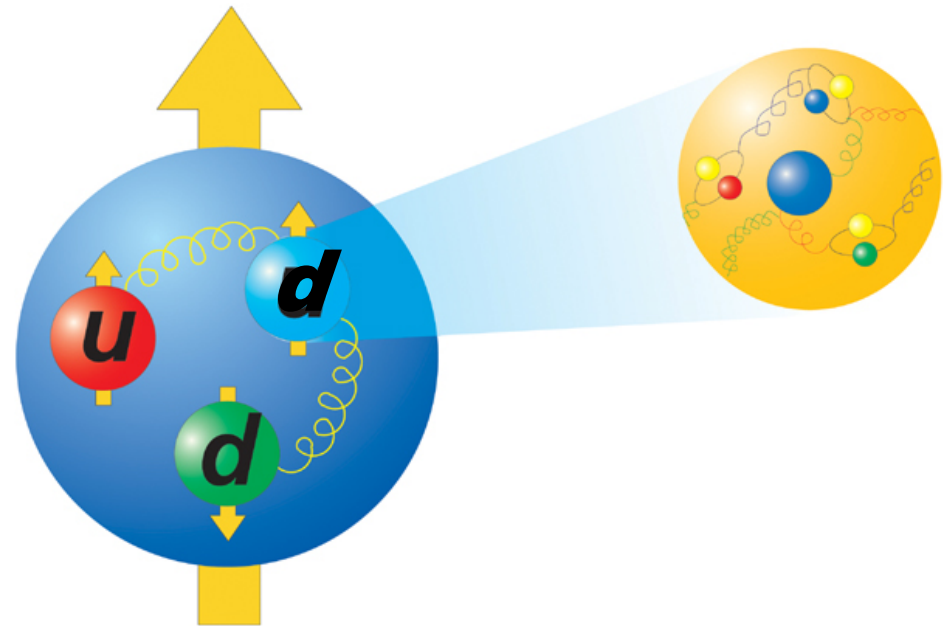
Atommag és részecskefizika

2020. május 15.

Neutronok

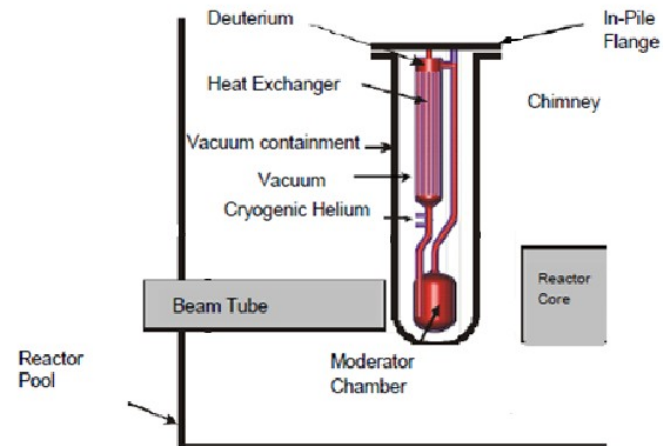
- Neutron

udd, semleges, mágneses momentum

Neutron energiája

- Gyors neutron
  - ${}^3\text{H}(d,n)\alpha$ $14.4\text{ MeV}, 17.6\text{ MeV}$
- Termikus neutron
  - $3/2 kT = 1/2 mv^2 = 1/40\text{ eV}$ ha $T = 300\text{ K}$
- Ultrahideg neutron
  - Reaktor csatorna
  - Neutron hullámhossza
  - Neutron diffrakció

Neutronforrások

- Természetes neutronforrások
  - RaBe, PuBe, Cf
- Neutrongenerátor
- Közepes energiájú gyorsító neutronforrások
  - ${}^6\text{Li}(p,n)$
- Spallációs neutronforrás
- Hasadási reaktor
- Fúziós reaktor
- Csillagok neutrontermelése

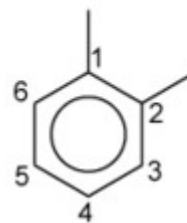
A neutronok reakciói

Magreakciók jelölése $A(a,b)B$

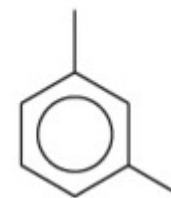
- Neutronbefogás (n,γ)
- Nukleon-cserével járó reakció (n,p)
- Nukleon-transzfer $(n,^3\text{H})$
- Neutronok szóródása
  - Rugalmas $A(n,n')A'$
  - Rugalmatlan $A(n,n')A^*$
- Neutron indukált hasadás (n,f)

Neutrondetektorok

- Magreakción alapuló detektorok
  - BF_3 gáz, amiben a bór atommagja nagy hatáskeresztmetszettel elnyeli a neutronokat
  - hatáskeresztmetszet $1/v$ –vel arányos
  - (n,α) , (n,p) , (n,γ) reakciók
- Visszalökődéses neutrondetektor
  - proton – neutron ütközések
  - szcintillációs detektorok, ennek anyaga sok protont tartalmaz, pl. benzol gyűrűn lógó H atom magja.

1,2-dimethylbenzene
(ortho-xylene)

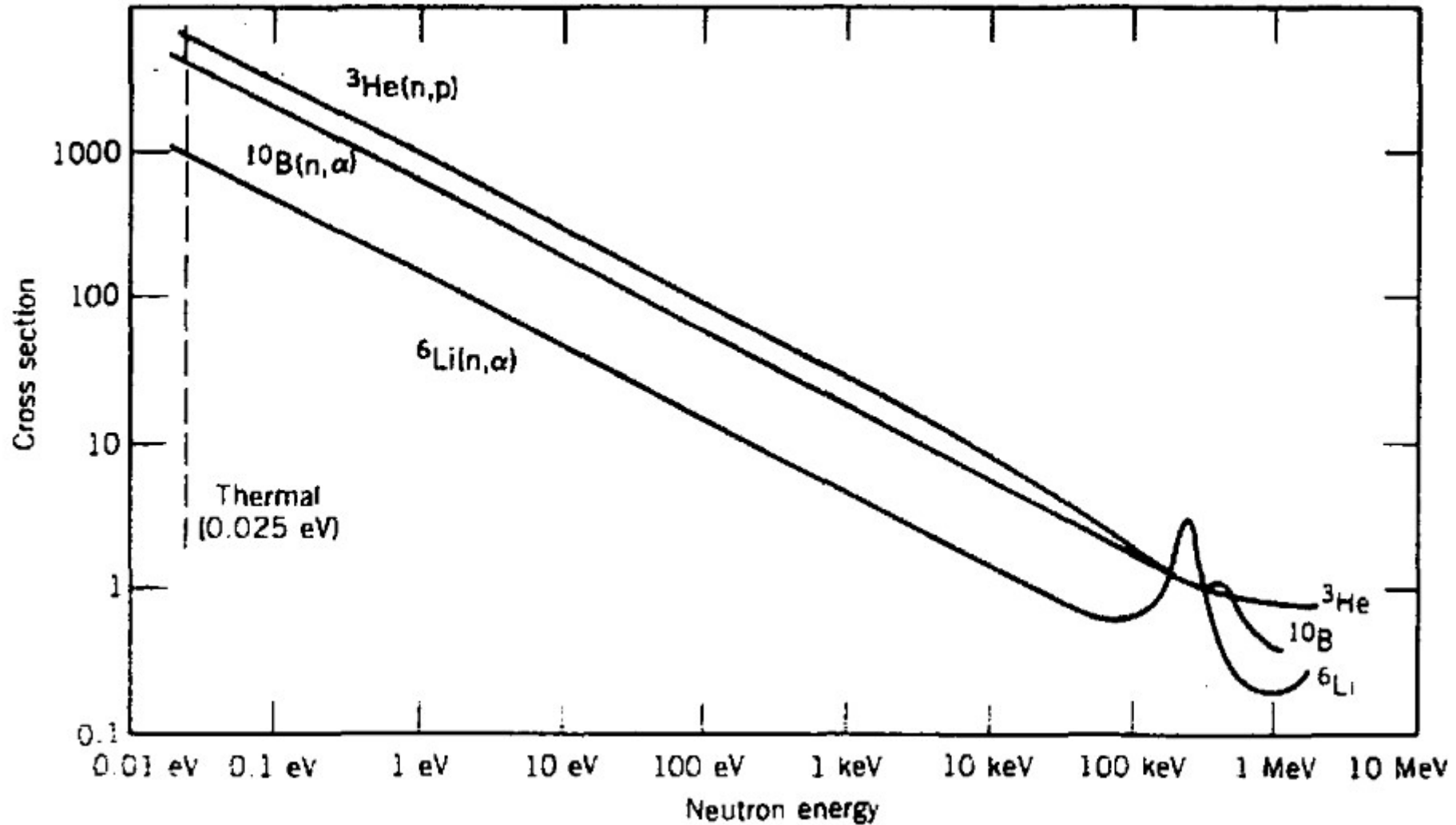

1,3-dimethylbenzene
(meta-xylene)

1,4-dimethylbenzene
(para-xylene)

Magreakción alapuló neutrondetektor

^6Li $Q=4.78\text{MeV}$, $\sigma=940\text{b}$

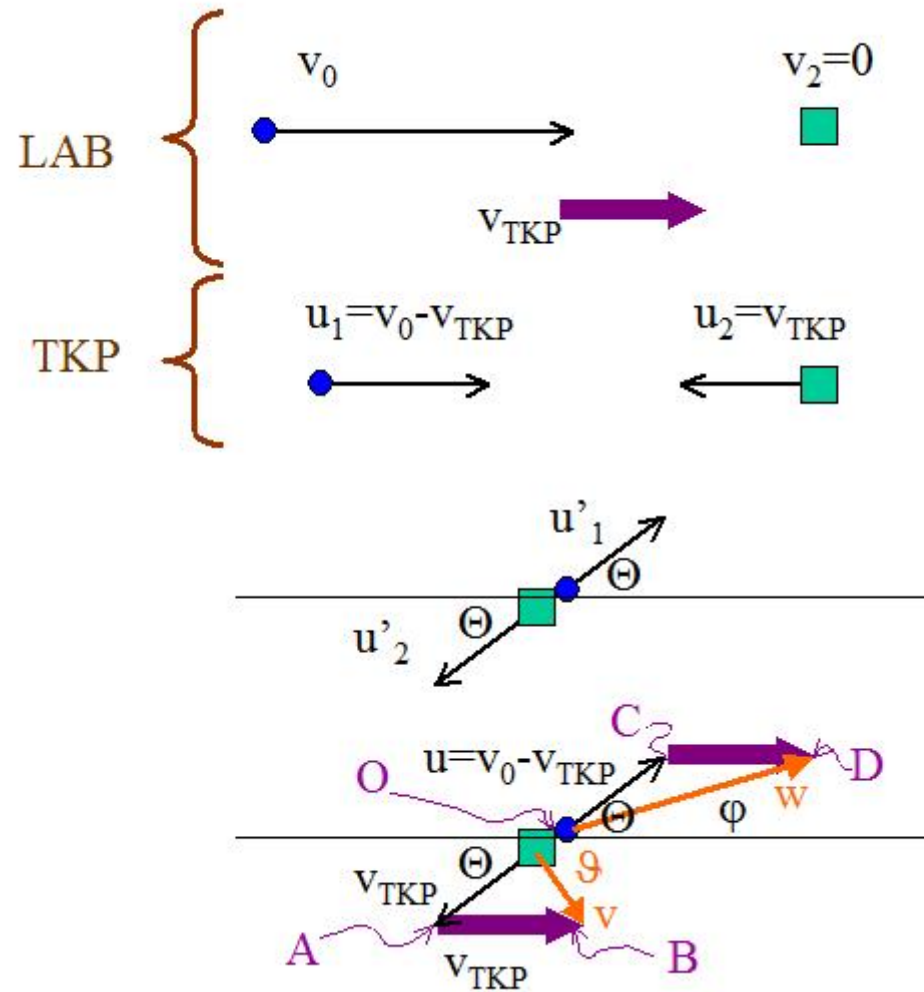
^{10}B $Q=2.31\text{ MeV}$, $\sigma=3840\text{b}$

Visszalökődéses neutrondetektor

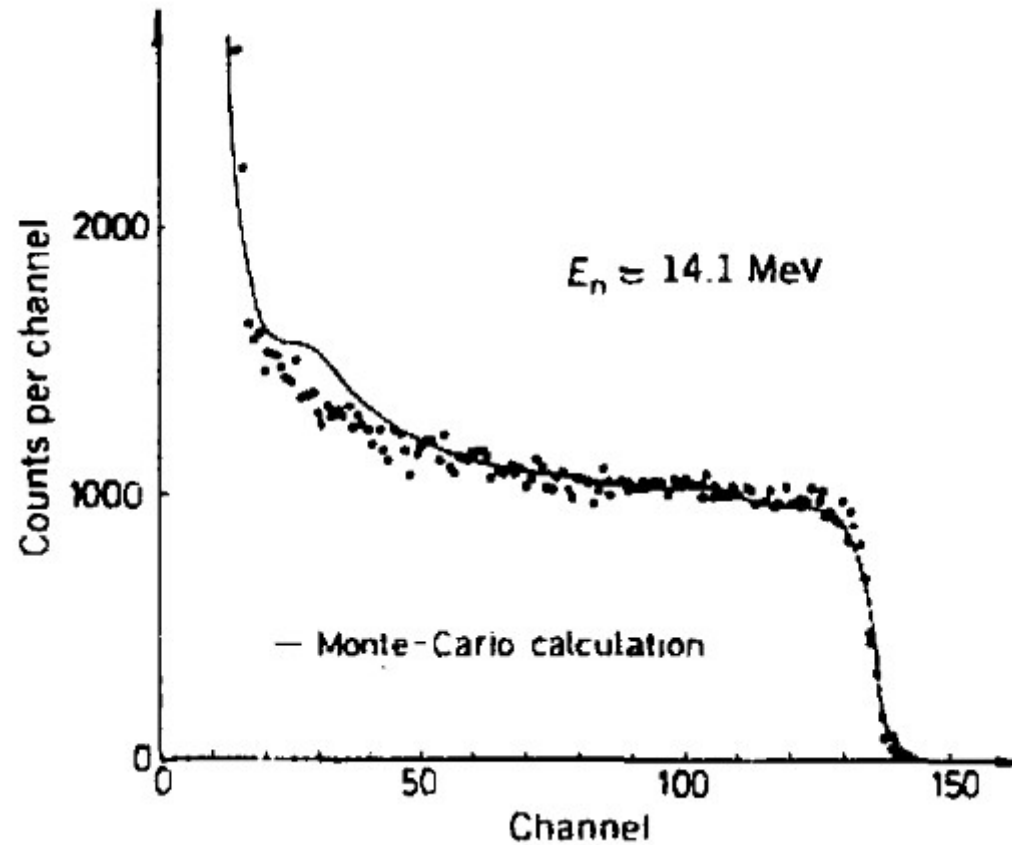
- E_n energiájú neutron detektorban leadott energiája mennyi? E_p
- A szóródás kinematikája $E_p = E_n \cos^2 \vartheta$
- Tömegközépponti rendszerben izotróp szóródás
 $p(\varphi, \Theta) = 1/4\pi$, $p(\vartheta)$, $p(E_p)$

Neutron – proton ütközés

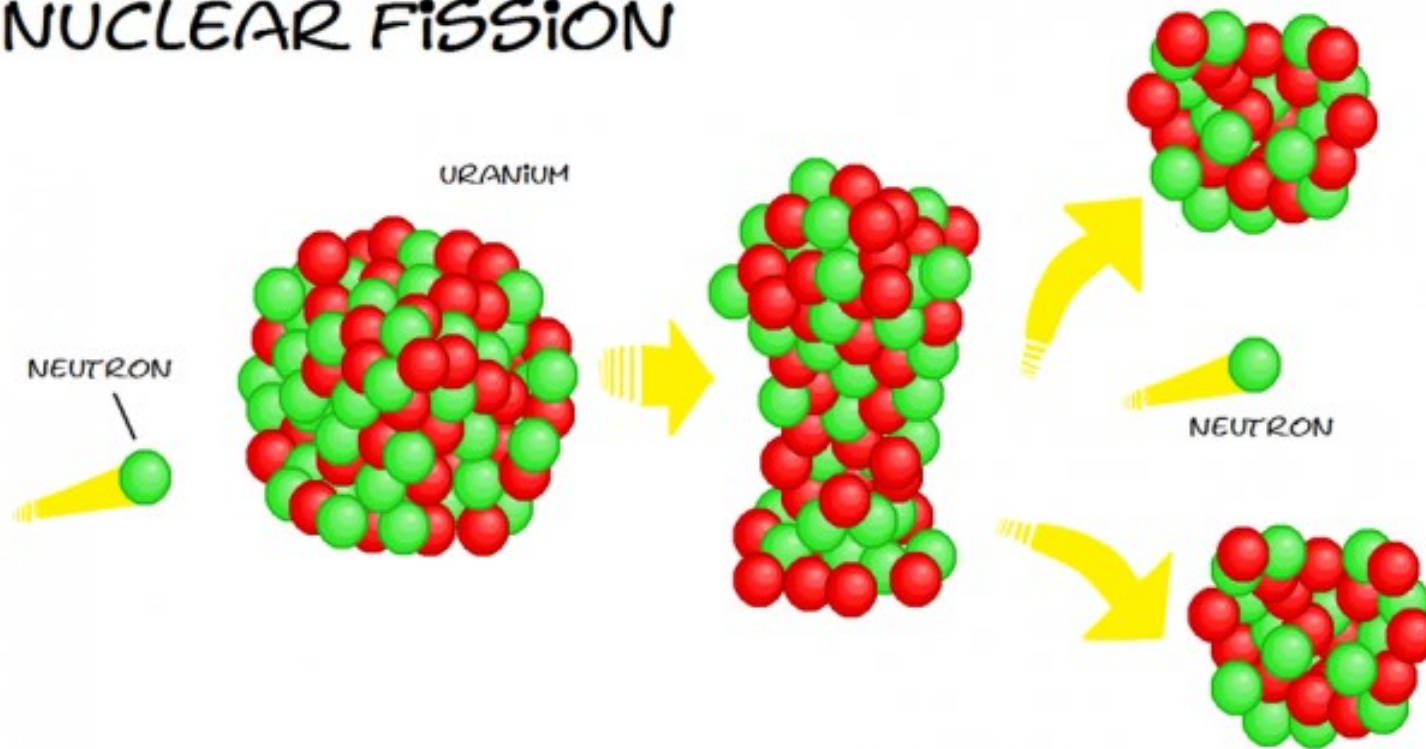

Neutron – proton ütközés

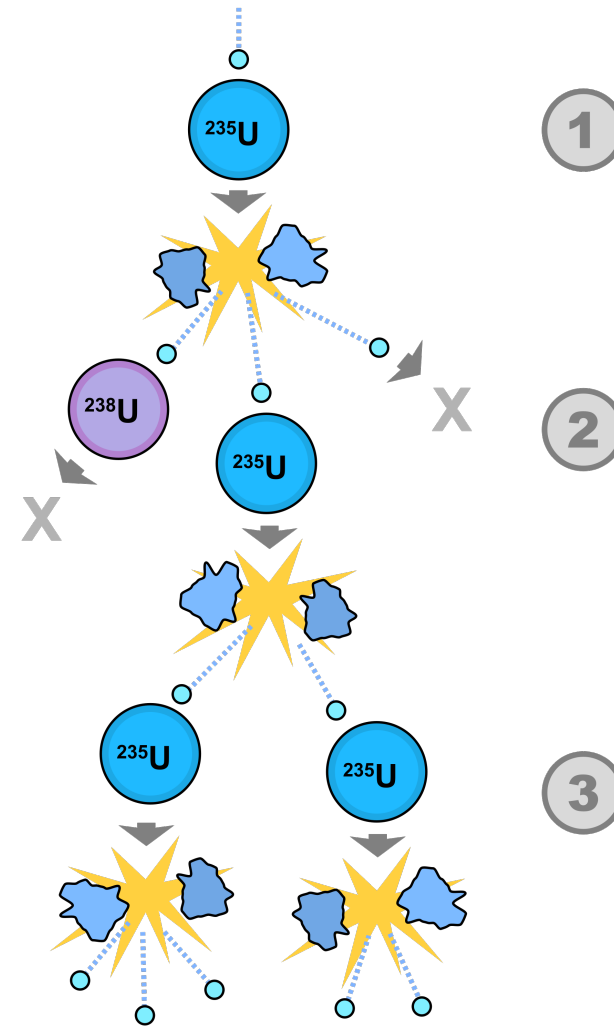
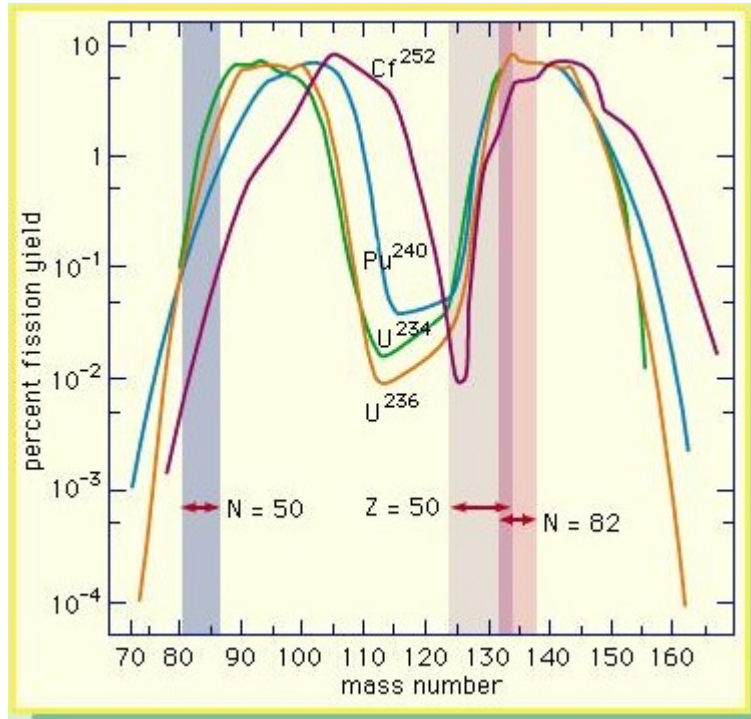
Neutronok az energiatermelésben

NUCLEAR FISSION

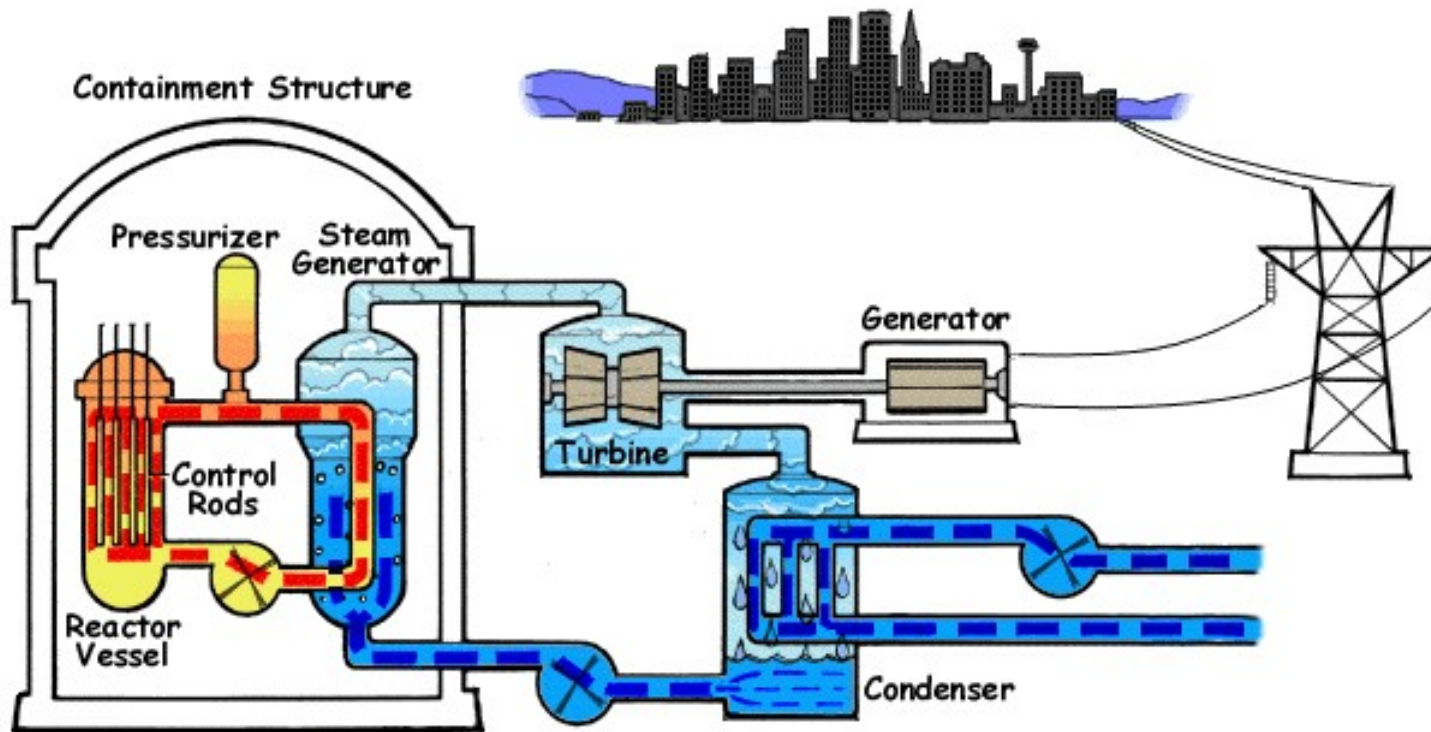

200 MeV

Neutronok az energiatermelésben

Neutronok az energiatermelésben

Neutrínók

Mit kell tudni a neutrínókról?

1. A neutrínók felfedezése
2. A neutrínók reakciói
3. Klasszikus neutrínó-detektorok
4. Napneutrínók, neutrínó-fluxus
5. Napjaink neutrínó-detektorai
6. Szupernóva-neutrínók
7. Geoneutrínók
8. Neutrínóoszilláció
9. Neutrínók helicitása

A neutrínók felfedezése

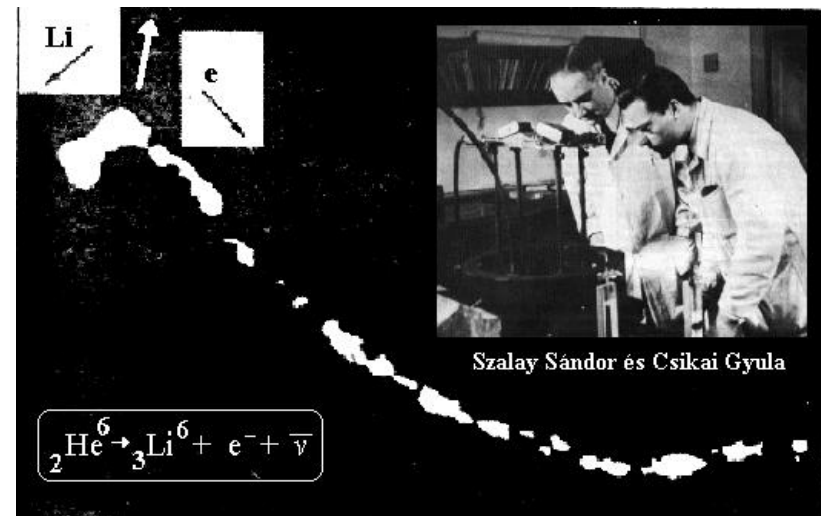
- energiamegmaradás béta-bomlásban

(elektron sebességmérése) $E_L + E_e < Q = (m_A - m_L - m_e)c^2$

- perdületmegmaradás béta-bomlásban (magspin)

- Wolfgang Pauli
neutrínóhipotézis

- lendületmegmaradás
(Szalay-Csikai kísérlet)

Leptonszám kvantumszám

- kísérleti tapasztalatok megfogalmazása

- leptonszám-megmaradás:

antineutrínó *nem azonos* a neutrínóval,

más a hatáskeresztmetszetük pl. (2 fólia múlva látjuk)

→ leptonszámuk más: -1, +1

$$n \rightarrow p + e^- + \tilde{\nu}_e$$

$$0 = 0 + 1 - 1$$

- elektronikus leptonszám-megmaradás

$$\mu^- \rightarrow e^- + \tilde{\nu}_e + \nu_\mu$$

A neutrínók reakciói

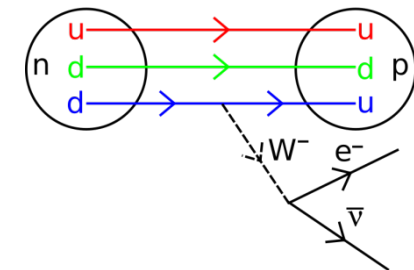
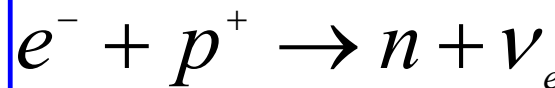
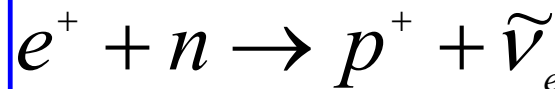
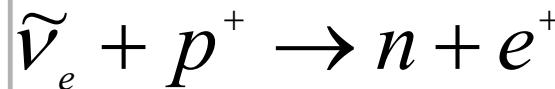
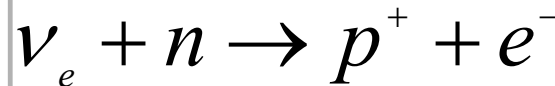
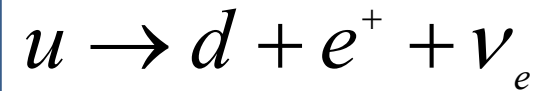
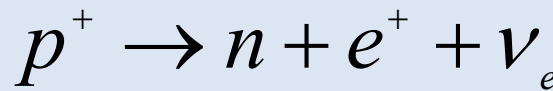
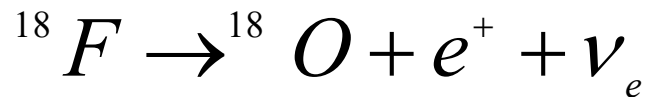
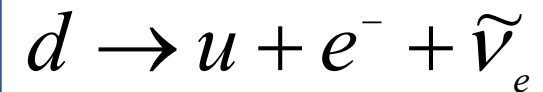
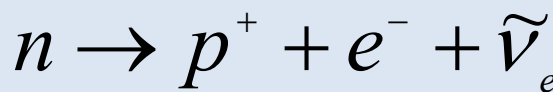
Béta-bomlások – gyenge kölcsönhatás:

lendületáram átadása
 W^+ , W^- , Z^0 -nak

atommag

nukleon

kvark

Klasszikus neutrínódetektorok 1.

Reines—Cowan-kísérlet

pozitron annihiláció

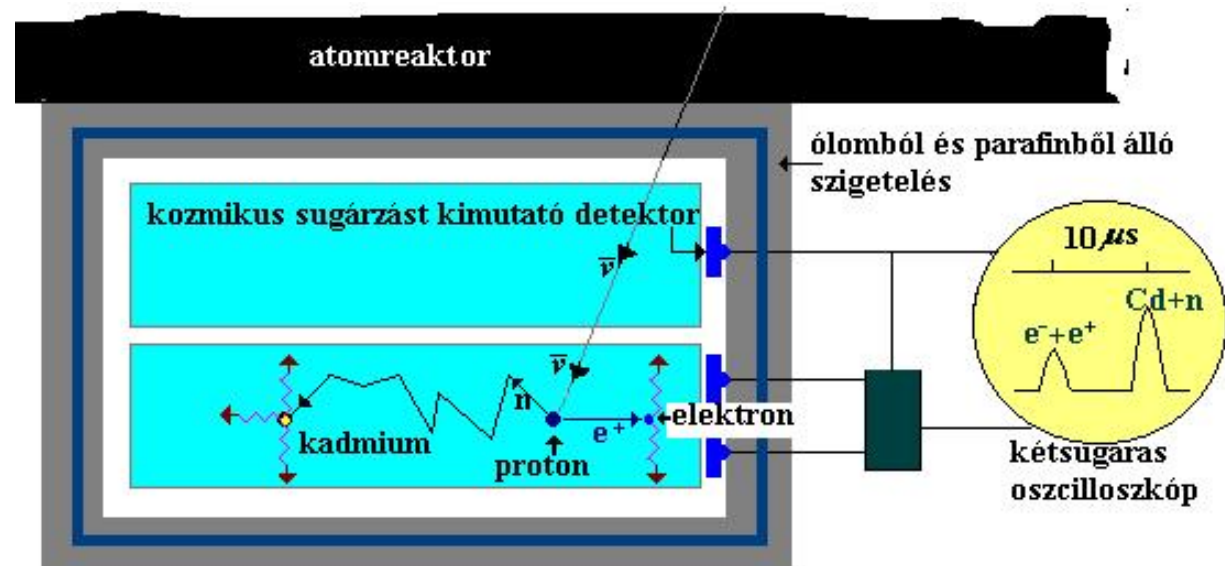
koincidencia események

neutronbefogás

neutron lassulás

kaszkád gamma-kibocsátás

kozmikus események kizárása

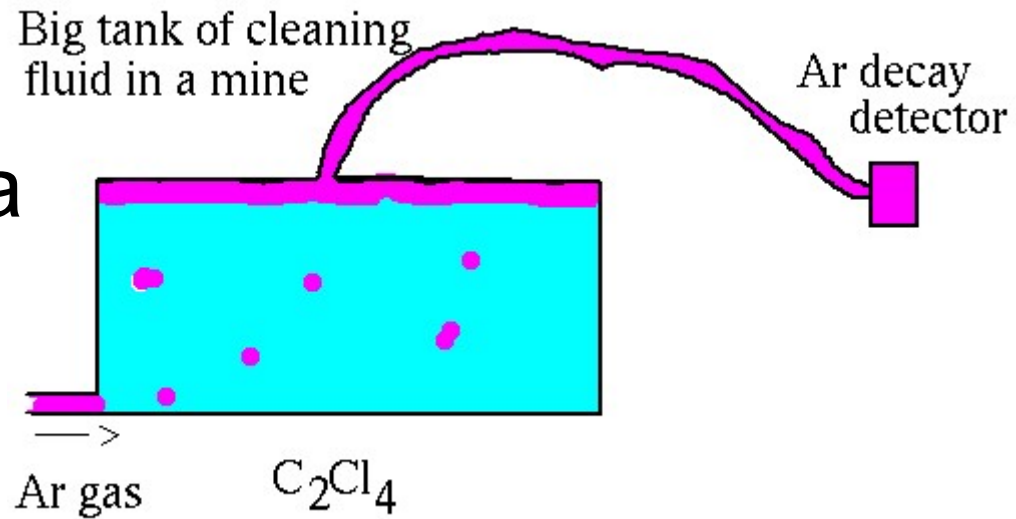
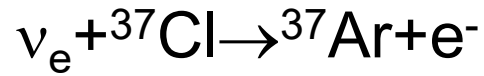

képek: <http://www.ibela.sulinet.hu/atomfizika>

hatáskeresztmetszet σ : $N_{reakció} = \sigma j N c t$ $\sigma = 0,18 \text{ ab} = 0,18 \times 10^{-46} \text{ m}^2$

Klasszikus neutrínódetektorok 2.

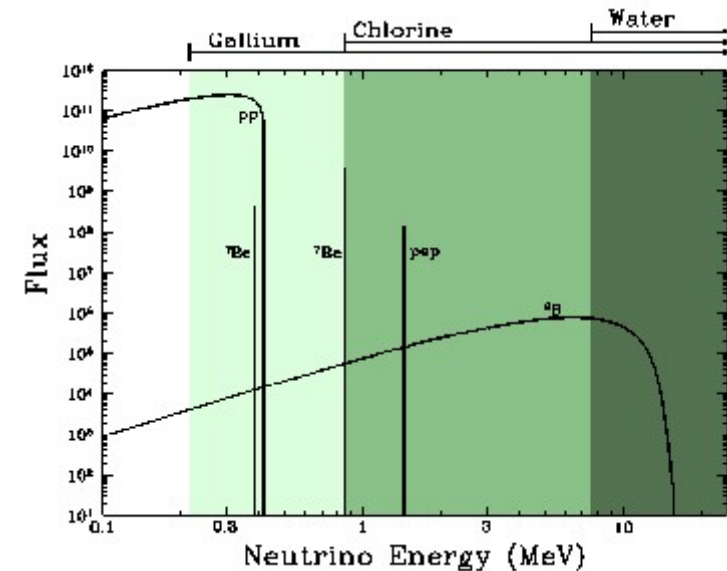
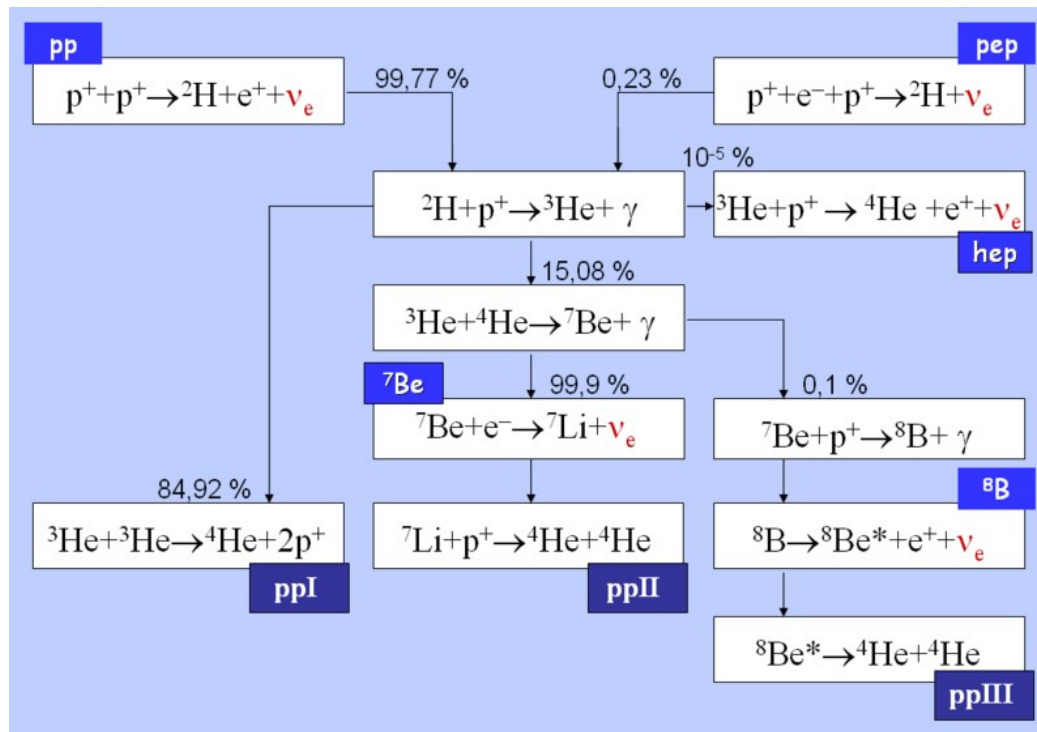
Davis 1957
Homestake bányája

A keletkezett ${}^{37}\text{Ar}$ gázt kiburékoltatással össze lehet gyűjteni
 ${}^{37}\text{Ar}$ maga is radioaktív, felezési ideje elég nagy
ionizációs kamrában mérhető a mennyisége
minimális neutrínó-energia kb. 900 keV

Napneutrínók

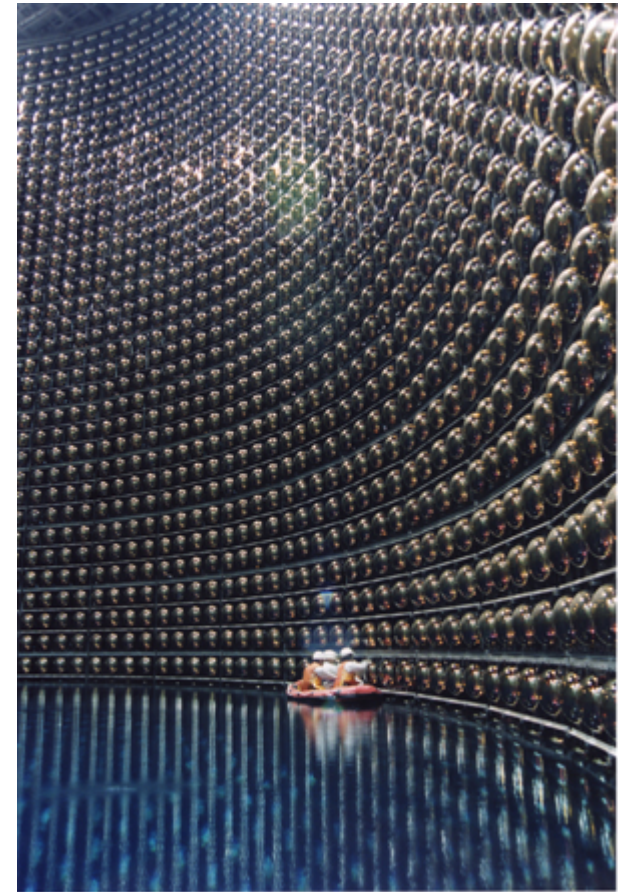
- Napneutrínó fluxusa Napmodellekből
 ↔ detektált neutrínók Homestake bányában

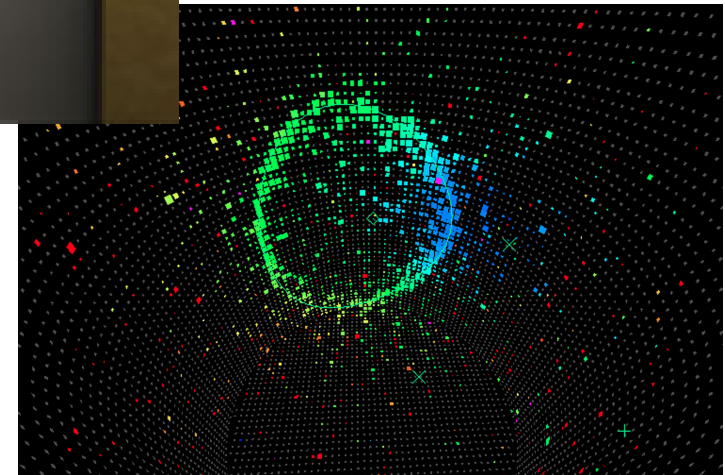
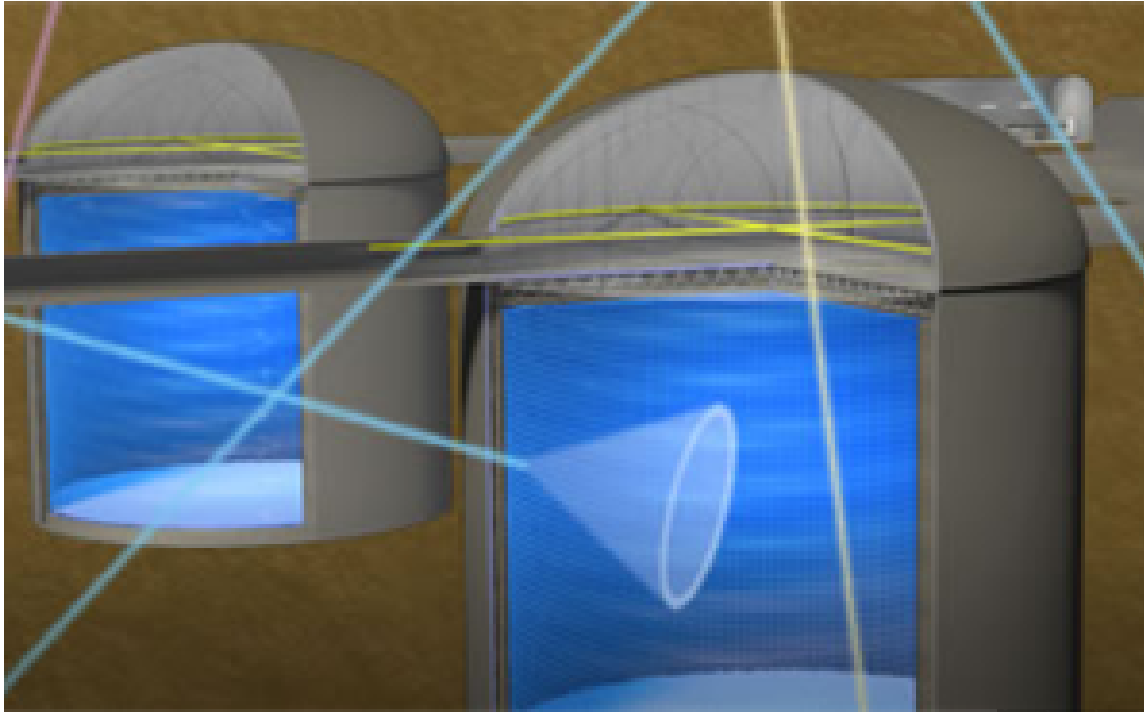
Napjaink neutrínó-detektorai

Kamiokande, Kamland, Sudbury, Borexino,
Antres, Bajkál-tó (bányák, víz alatti helyek)

neutrínó – elektron szórás + Cserenkov sugárzás

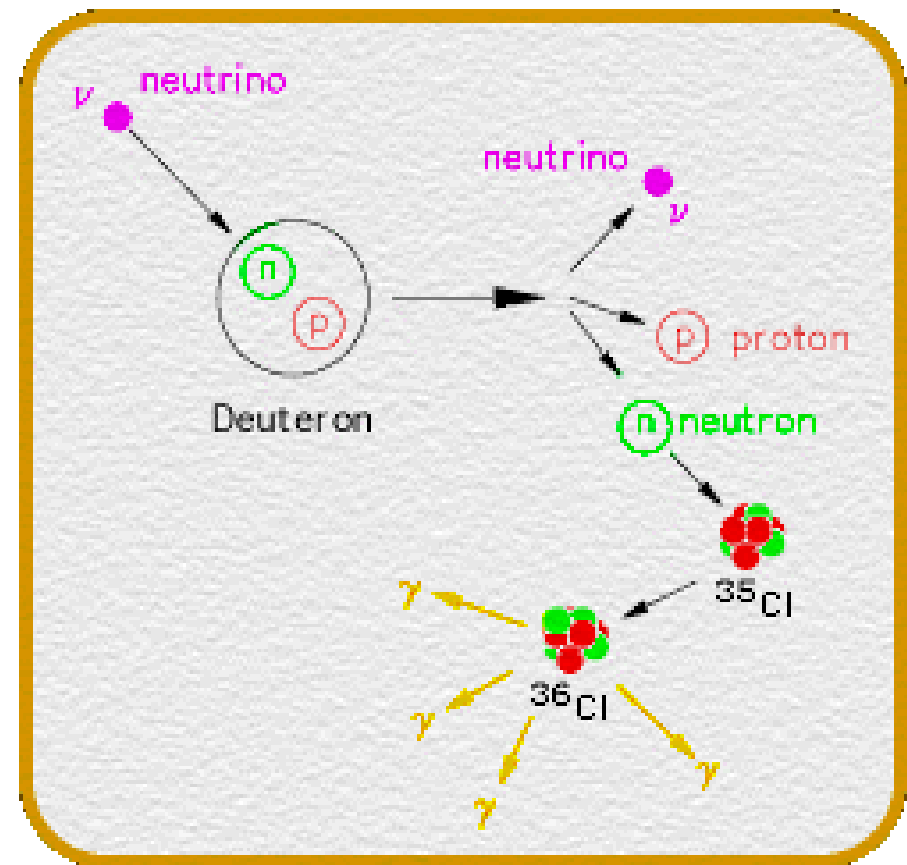
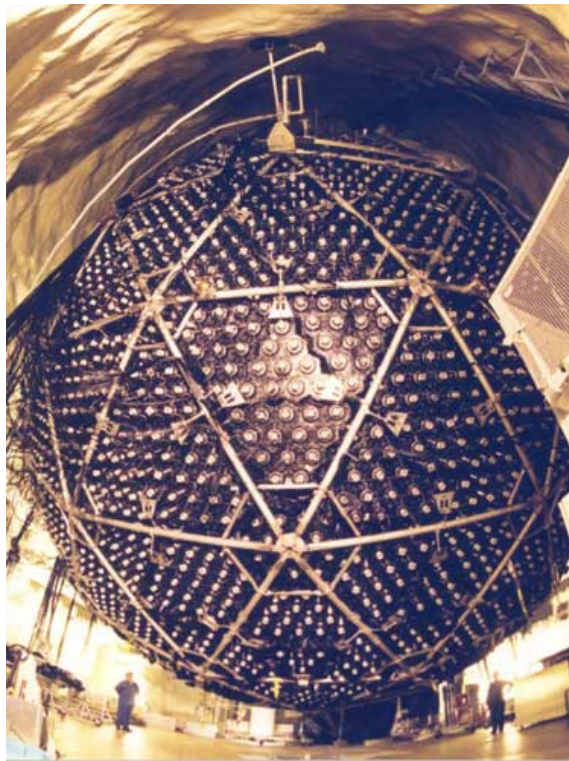

Hyper-kamiokande

Sudbury Neutrino Observatory

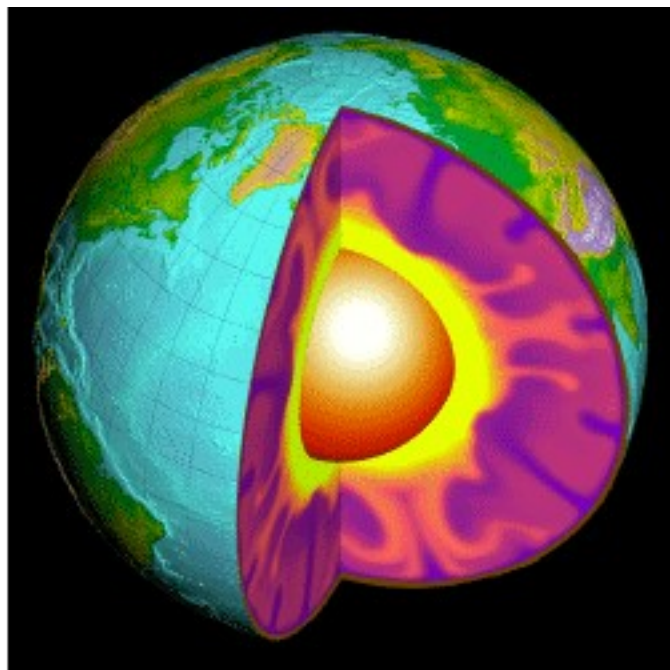
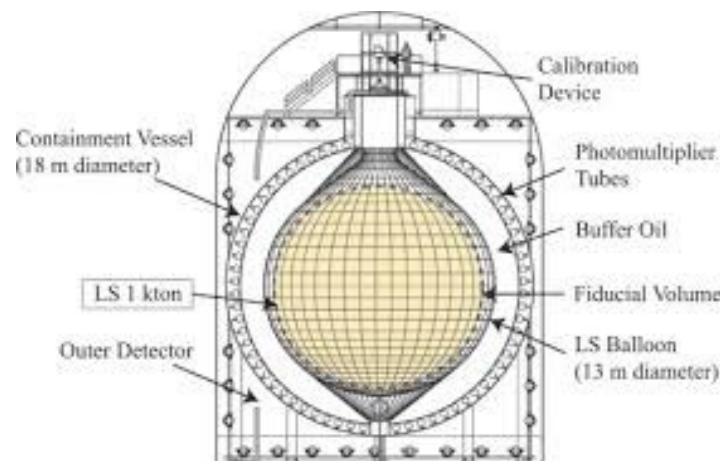
semleges áram Z^0

Geoneutrínók

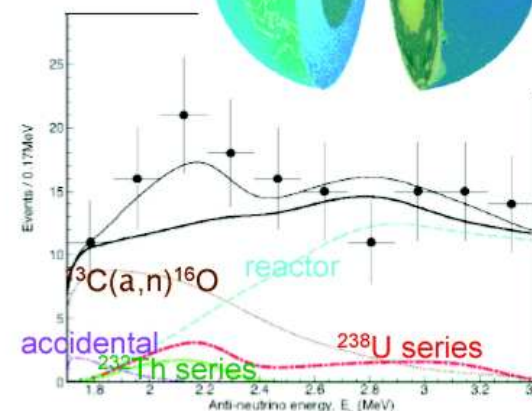
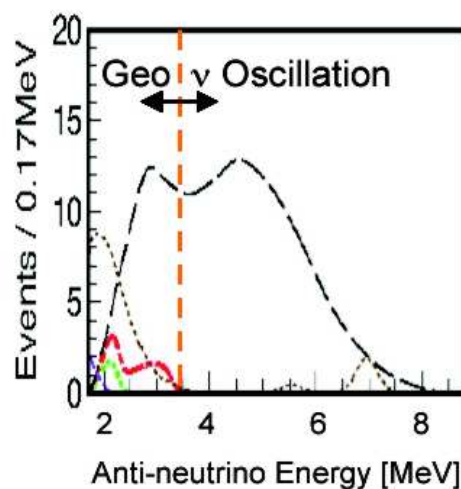
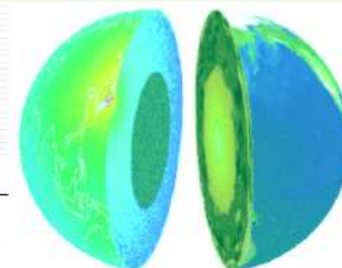
Mi a forrása a föld belsejét melegítő hőnek?

Geo-physics with ν 's at KamLAND

Haruo Ikeda

- Exploring the Earth's interior with ν 's
  - the Earth's heat flow
  - $\bar{\nu}$ & energy from radio active decays

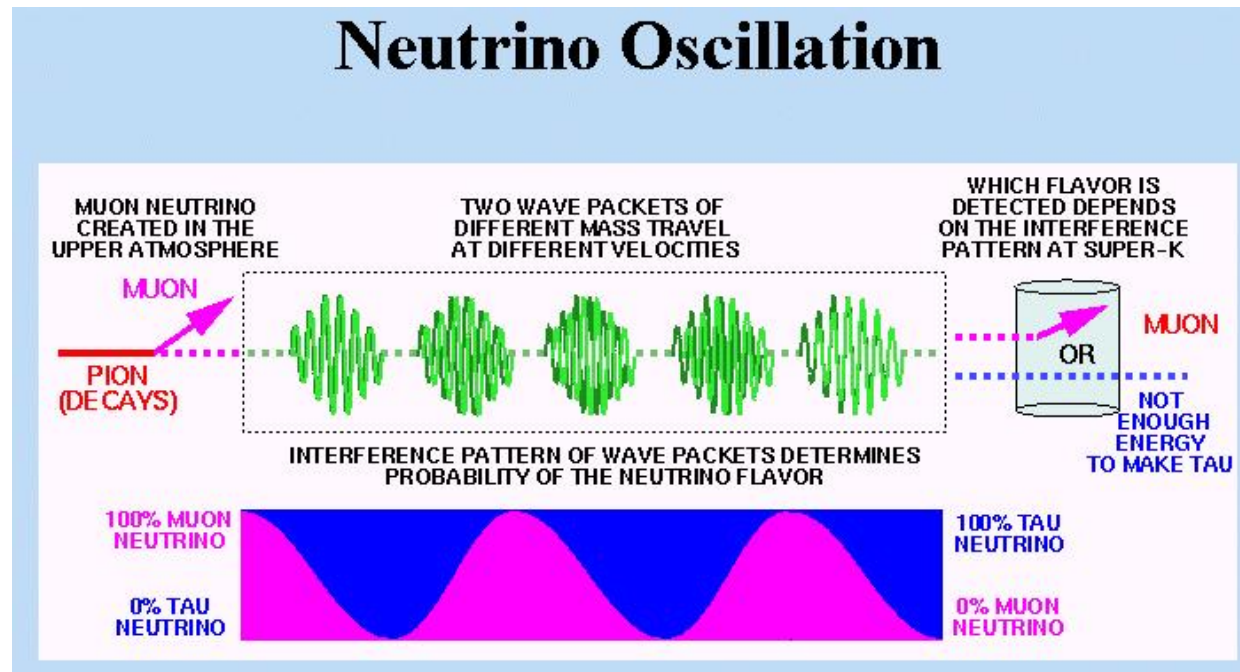

5 ~ 54 geo- ν events at 90% CL

Neutrínószcilláció

- Béta-bomlás H sajátállapota $\leftrightarrow$ szabad mozgás

$$H_0 + H_{\text{béta}} \rightarrow |\nu_e\rangle, |\nu_\mu\rangle, |\nu_\tau\rangle \quad e^{-iH_0 t/\hbar} |\nu_e\rangle$$

Balkezes neutrínók

Wu-kísérlet, paritás nem marad meg:
nincsenek jobbkezes neutrínók

